

mestall

any IX
núm. 22
desembre 2007

mestall: 1. mescla de diferents espècies de cereals; 2. conjunt homogeni de coses diverses

Butlletí de l'Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines

JOSEP DANÉS, L'ARQUITECTE DELS PIRINEUS

Entre els mesos de juliol i setembre d'enguany hom ha pogut visitar a Núria l'exposició *Josep Danés, l'arquitecte dels Pirineus*, dedicada a mostrar les obres que durant les primeres dècades del segle XX va dur a terme l'arquitecte Josep Danés a les comarques pirinenques. L'obra més coneguda i emblemàtica de Josep Danés és el Santuari de Núria i l'Hotel de Núria i d'aquí l'encert en l'elecció del lloc d'aquesta exposició. Josep Danés, però, també destacà per ser l'autor d'altres obres arquitectòniques de principis del segle XX del Pirineu català, des de nombrosos refugis per a excursionistes fins a hotels d'alta muntanya i centrals hidroelèctriques, sempre inspirant-se en models arquitectònics alpins i sense deixar de banda l'arquitectura popular pirinenca.

La disposició de l'exposició en un espai que, d'entrada, podria semblar excessivament reduït i allargassat, va resultar ser, a la pràctica, un bon fil conductor per tal que el visitant entengués les característiques de la seva arquitectura i la trajectòria coherent de les intervencions de

Sortint del Nou Creus en direcció als estanys de Carançà (1922): Josep Danés (primer per l'esquerra) amb Anna Font i les seves cunyades acompanyats per un guia amb una mula.

Josep Danés als Pirineus al llarg de la seva dilatada activitat professional (1917-1955). El mèrit d'aquest sempre difícil equilibri espai-contingut (clau en l'èxit de qualsevol exposició d'aquestes característiques) cal donar-lo a l'equip format pel seu director, Albert Solà (director de Vall de Núria), el comissari de l'exposició, l'historiador Joaquim M. Puigvert, i el dissenyador del muntatge gràfic i audiovisual, en Quim Turon.

L'exposició constava de cinc grans blocs. Un primer bloc, format per cinc apartats i de caràcter introductor, tenia l'objectiu de situar el visitant dins la trajectòria professional de l'arquitecte, essen-

SUMARI

Portada

**Josep Danés,
l'arquitecte dels
Pirineus**

Estudis

**Estudiants catalans
a Beauvais, 1885-1913**

L'Associació (I)

**Lliurament del
5è Premi Mestall**

**El mas Massegur:
un passat, un present,
un futur**

**Sortida: Núria i l'exposició
Josep Danés**

Llibres

**Beppe Fenoglio,
La mala suerte**

**B. Moreno, Consum i
condicions de vida a
la Catalunya Moderna.**

Notes de lectura

**V. Farias, R. Martí,
A. Catafau, Les sagreres
a la Catalunya Medieval**

Recerques en curs

**Mallorquí, E.,
Parròquia i societat
rural al bisbat de
Girona, s. XIII-XIV**

L'Associació (II)

**En memòria de l'
Assumpta Fabrè Dachs**

Agenda

l'Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines

convoca el

6è premi Mestall

curs 2007 - 2008

a treballs de recerca de batxillerat realitzats per estudiants de Batxillerat sobre temes relacionats amb el món rural en qualsevol dels seus àmbits temàtics, cronològics i geogràfics (història, paisatge, patrimoni, economia, població, migracions, històries de vida, etc.).

Dotació: 500 euros per als estudiants i un lot de llibres per al centre en el qual estudiïn. **Termini de presentació:** 30 d'abril de 2008. **Informació i bases** a la web www.ddgi.cat/historiarural/

cialment pel que fa a les seves principals fonts d'inspiració a l'hora d'intervenir a les comarques pirinenques. Danés se'ns presentava com un arquitecte que combinà els referents internacionals alpins amb l'arquitectura pirinenca. Tal com tots els deixebles de la influent escola geogràfica francesa de Paul Vidal de la Blache, Danés s'apassionà per l'estudi de

parroquial de La Pobla de Segur (Pallars Jussà). Finalment, l'exposició acabava amb un apartat dedicat a l'arquitectura i el paisatge. S'hi posava de relleu els cànons paisatgístics del noucentisme, que cercaven transmetre un paisatge muntanyenc "ordenat", "millorat" i "afaïçonat" per l'acció humana. La Vall de Núria n'és sens dubte el millor exemple.

Santuari de Núria.
(Fotografia: Xavier Puigvert)

Josep Danès i
Torras (1891-1955)

l'hàbitat rural i muntanyenc com a exemple de les interrelacions entre la societat i el medi. Un segon bloc, de sis apartats, estava dedicat a Núria en la seva totalitat. Danés va projectar sis grans edificis interconnectats situats al voltant del temple i formant una gran plaça (se n'acabaren construint quatre). Un tercer bloc, de dos apartats, es destinava a tractar els refugis d'excursionisme (com el Xalet de la Molina) i les centrals hidroelèctriques, dues de les tipologies arquitectòniques tractades per Danés. S'observa en tots els casos el seu esforç per adaptar-se al paisatge pirinenc bo i seguint els principis de l'arquitectura regionalista. A continuació, un altre bloc, de set apartats i organitzat segons criteris geogràfics (valls i comarques), completava les obres dels Pirineus que encara no havien estat tractades en apartats anteriors. Destacaríem especialment diversos projectes, no realitzats, de reconstrucció del santuari de Sant Joan de l'Erm (Alt Urgell), l'església neoromànica de Sant Pere de les Escaldes (Andorra), la restauració de l'església parroquial de Sort (Pallars Sobirà) i l'acabament de la façana del temple

Del conjunt de l'exposició, també cal destacar l'ampli ventall de recursos gràfics i audiovisuals emprats per tal de donar-li un format fresc i atractiu per al visitant. Plànols, fotografies antigues i actuals, textos explicatius, textos d'època (des de frases del propi arquitecte, comentaris o records del seu delineant, fins a cartes dels seus clients o fragments d'articles periodístics) i un audiovisual que explicava les actuacions de Danés a la Vall de Núria exemplifiquen la diversitat de recursos expositius utilitzats. Per últim, només queda recomanar als ajuntaments, parròquies o altres ens de l'àmbit pirinenc on Danés deixà la seva empremta que acullin durant unes setmanes o mesos aquesta exposició itinerant que ha començat a caminar amb molt bon peu aquest estiu a Núria.

Anna Ribas Palom ■

Notes en guaret

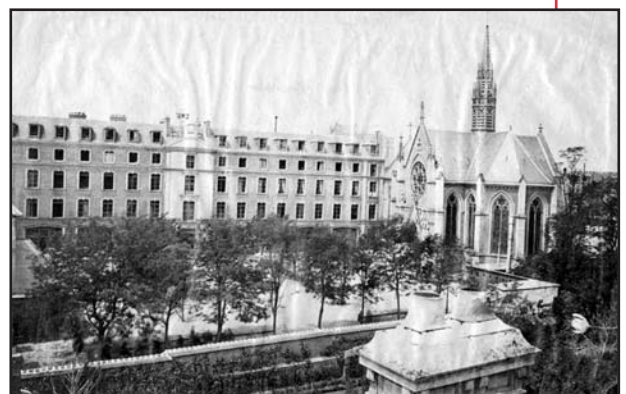
***Estudiants catalans a Beauvais,
1885-1913***

Un dels atractius de la recerca en arxius i biblioteques és la troballa d'indicis documentals sobre fets o aspectes que no havíem previst, que no estaven en el nostre punt de mira. Aleshores, encuriós per la notícia, sovint en prenem alguna nota, però de seguida la dessem a la carpeta de treballs potencials, on acostumen a reposar durant llarg temps, potser per sempre. Fa temps, cercant descripcions sobre el sistema de cultius i els resultats econòmics d'explotacions agrícoles catalanes entre 1850 i 1936, vaig localitzar una monografia escrita el 1909 per un jove hisendat de Camallera, Josep Poch de Feliu. El treball estava escrit en francès i es titulava *L'agriculture dans la province de Gerona*. A més d'un seguit de consideracions generals sobre l'agricultura de la demarcació, contenia l'estudi tècnic per reformar una explotació de Camallera, propietat de la família de l'autor. El que més va encuriósir-me era que havia estat publicat a Beauvais, una ciutat del nord de França (avui coneguda per l'aeroport de destí dels vols Girona-París) per l'Imprimerie Departamentale de l'Oise. El subtítol de la monografia també aclaria que es tractava d'una 'Thèse agricole' sostinguda a l'Institut Agricole International d'aquella vila. Quin interès podien tenir a la Picardia, en una zona agronòmicament molt diferent de Girona, per publicar un estudi sobre l'agricultura gironina? Quin interès podia tenir un hisendat gironí per presentar un estudi sobre l'agricultura gironina a Beauvais i per realitzar-hi uns estudis de nivell superior que, segurament, no li donarien un títol reconegut per a exercir com a funcionari dels serveis agronòmics espanyols? La qüestió va interessar-me prou com per fer una petita cerca sobre la qüestió, sense però la pretensió de dur-la, de moment, més enllà de la "carpeta dels guarets".

L'Institut Agrícola de Beauvais és una de les quatre escoles superiors d'agricul-

tura de caràcter privat que existien a França a principis del segle XX, quan Poch de Feliu va tenir-hi contacte. El de Beauvais, però, era el més antic. Havia estat creat el 1854 per una congregació religiosa (els Frères des Écoles Chrétiennes, fundats durant el segle XVII per J. B. La Salle), i aquest caràcter confessional s'ha mantingut durant els més de 150 anys d'existència del centre (actualment encara existeix i continua formant part de la xarxa de centres lassallians d'ensenyament superior). Els seus objectius varen anar canviant al llarg dels anys. Inicialment s'havia plantejat com un centre dedicat a la formació d'agricultors i, sobretot, de professors d'agricultura capacitats per transmetre el saber científic i tècnic als fills dels pagesos. És per això que l'escola s'anomenà Institut Normal Agricole de Beauvais. Aquesta orientació cap al magisteri, però, la va perdre durant la segona meitat del segle XIX, quan va adquirir la denominació més simple d'Institut Agricole de Beauvais. Aleshores va decantar-se decididament cap a la formació d'una elit dirigent de propietaris rurals, amb un programa d'ensenyaments que posava èmfasi tant en un sòlid coneixement científic i tècnic (teòric i pràctic) com en la formació religiosa, social i moral. L'origen social dels alumnes,

L'Institut Agrícola de Beauvais segons una fotografia del 1896.

estudis

L'Institut Agricole de Beauvais és una institució amb més de 150 anys d'història:

(de dalt a baix)
1896: Estudiants a la feina. 1906: Cavalls a la granja. 1897: Primera màquina de batre elèctrica. 1912: A la granja.

Les fotografies que il·lustren aquest article procedeixen del web www.lasalle-beauvais.fr/

segons diversos informes de l'època, coincidia clarament amb aquesta orientació: "appartiennent à des familles en général aisées, souvent de grands propriétaires". El preu de la matrícula (pensió inclosa) en limitava clarament l'accés: el 1872, quan l'escola tenia 34 alumnes, cadascun pagava 1.300 francs anuals; anys més tard, el 1922, amb capacitat per allotjar 160 alumnes, el preu era de 4.000 francs. La durada normal dels estudis era de tres anys. Els qui obtenien una nota inferior als 2/3

de la nota màxima rebien un certificat de capacitat, mentre que aquells que assolien aquest nivell podien optar a un diploma si realitzaven un treball de recerca o tesi que havia de ser presentat davant d'un tribunal de la Société des Agriculteurs de France. De les tesis presentades cada any (a principis de la dècada de 1920 oscil·laven entre quinze i vint), se'n feien imprimir aquelles millor valorades pel tribunal. És així com es publicà el treball de Josep Poch de Feliu.

Els anys de les crisis agràries finiseculars coincideixen amb un període d'expansió i d'internacionalització del centre, que va acollir un nombre creixent d'estudiants estrangers, vinguts sobretot d'Espanya i de l'Amèrica Llatina. Fou aleshores quan el centre començà a anomenar-se Institut Agricole International de Beauvais. No ens ha d'estranyar que en un període convuls, de creixent interès per la modernització agronòmica i d'existència a Espanya d'una oferta acadèmica limitada, alguns hisendats optessin per enviar els seus fills a estudiar a l'estranger, tot i que no sempre el destí hauria estat Beauvais. Sabem que la Universitat Catòlica de Lovaina, per exemple, va acollir un altre gironí, Pau Roure Rovirola, el qual va presentar una tesi sobre una explotació belga (*Une ferme belge a vol d'oiseau*) per a l'obtenció del diploma d'enginyer agrícola. Tanmateix, és probable que l'expansió internacional de Beauvais

també tingués a veure amb la creació d'una xarxa d'escoles agrícoles de nivell inferior, per part de la congregació lassallista. Recordem, per exemple, que fou en la darrera dècada del segle XIX quan la Granja-Escola de Fortianell passà a mans dels Germans de les Escoles Cristianes. En qualsevol cas, la presència de Josep Poch de Feliu a principis del segle XX no era pas una anècdota singular i aïllada.

Desconeixem el volum d'alumnes que, procedents de Catalunya, varen realitzar estudis en aquest centre de Beauvais, però és probable que el seu nombre fos significatiu (i això no vol dir elevat) si es compara amb les xifres de matrícula que tenien altres centres equivalents a Espanya. Tampoc no coneixem amb seguretat les tesis que s'hi varen presentar i que podrien fer referència a Catalunya. Si que sabem que el 1897 Joaquim Perera va publicar la seva tesi amb el títol *Essai sur l'agriculture de la Catalogne* i que el 1913 Josep Turiera Puigbó publicà una altra tesi titulada *L'agriculture en Cerdagne*. Si eixemplem el marc de referència a Espanya, durant el mateix període sabem que varen publicar-se sis tesis més, de les quals quatre es referien al País Basc, una a Navarra i una altra a Saragossa, una geografia prou significativa. D'altra banda, no deixa de cridar l'atenció que els temes i els enfocaments metodològics de les tesis siguin tan coincidents: totes integren les dimensions productives, econòmiques i socials de l'activitat agrària en relació a una província i, molt sovint, contenen l'estudi tècnic d'una explotació concreta. Aquest era l'enfocament predominant de la recerca que es realitzava a l'institut de Beauvais. Per mesurar l'impacte que realment va tenir aquest centre de formació agronòmica en la modernització de l'agricultura catalana, caldria ampliar la recerca en els arxius del propi institut i també reconstruir les trajectòries biogràfiques dels qui n'havien estat alumnes. Josep Poch de Feliu ens ha portat a formular-nos preguntes que no podem respondre sense una investigació més seriosa i aprofundida. De moment, tenim algun element més per ubicar les tres tesis que hem esmentat, que podem trobar en biblioteques catalanes i de les quals algun dia caldria potser fer-ne una valoració més extensa.

Enric Saguer ■

Iliurament del 5è Premi Mestall

L'acte de lliurament del V Premi Mestall a treballs de recerca de batxillerat de l'Associació d'Història Rural de les comarques gironines va tenir lloc el divendres 5 d'octubre de 2007 a les 7 de la tarda al saló de sessions de l'Ajuntament d'Olot. En el mateix acte, el professor Joaquim M. Puigvert va llegir la conferència Josep Danés, un arquitecte en el món rural

Fotografia:
Xavier Solà
Colomer

ACTA DEL JURAT

Reunit el jurat del cinquè Premi Mestall a treballs de recerca de batxillerat convocat per l'Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines, constituït per Josep Maria Barris, Mònica Bosch i Josep Colls, després de d'examinar els treballs presentats, acorda:

1. Valorar molt positivament la qualitat dels cinc treballs presentats en aquesta convocatòria.

2. Atorgar el premi Mestall a treballs de recerca de batxillerat en la seva cinquena edició al treball "El mas Massegur. Un passat. Un present. Un futur", presentat amb el pseudònim "Piteu".

En la seva valoració el jurat considera que l'autora ha sabut aprofitar amb encert la documentació patrimonial

i notarial que tenia a l'abast, i relacionar-la amb els testimonis arquitectònics que actualment resten del mas. El jurat ha valorat també que l'autora hagi combinat fonts diverses, com són documentació escrita, privada i pública, fons fotogràfics privats i fonts orals, i que hagi manejat la bibliografia adequada per al tema que tractava.

Oberta la plica, el premi correspon a **Laia Alentorn Serrat**, de l'IES Garrotxa d'Olot, essent tutor del treball el professor Quim Albert.

3. El jurat proposa que un resum del treball premiat sigui publicat en el proper número del butlletí Mestall.

Girona, 26 de juny de 2007

Resum del treball premiat

EL MAS MASSEGUR: UN PASSAT, UN PRESENT, UN FUTUR

Aquest treball consisteix en la història d'un mas singular. Un dels principals motius que em va impulsar a fer aquesta recerca va ser la influència del meu avi: tinc gravades a la memòria en forma de records molt especials les històries, les vivències i les obres de cada generació d'aquesta casa

■ l'Associació

El mas Massaguer
(fotografia: Laia Alentorn)

Premiats en convocatòries anteriors

I convocatòria, curs 2002-2003

Maria Bertran Isabal
(IES de Tremp)

Anna Esteller Fibla

(Col·legi Lestonnac-L'Ensenyança de Tarragona), menció especial

MarcAugust Muntanya Masana

(IES la Garrotxa d'Olot),
menció especial

Jénifer Juárez Romero

(IES Llobregat de l'Hospitalet de Llobregat), menció especial

II convocatòria, curs 2003-2004

Albert Reixach Sala

(IES Montsacopa d'Olot)

Júlia Ferrer Gibert

(IES Joan Mercader d'Igualada),
menció especial

Aida Tubert Campà

(CCE Montessori-Palau de Girona), menció especial

III convocatòria, curs 2004-2005

Eloi Hernández Mosella

(IES Quercus de Sant Joan de Vilatorrada)

Cristina Fontcuberta Tura

(IES la Vall del Tenes de Santa Eulàlia de Ronçana),
menció especial

IV convocatòria, curs 2005-2006

Eudald Arnal Boada

(IES Gabriel Ferrater de Reus)

V convocatòria, curs 2006-2007

Laia Alentorn Serrat

(IES Garrotxa d'Olot)

pairal. D'altra banda, com que l'historiador Xavier Solà va recopilar informació a l'Arxiu Municipal d'Olot i jo posseïa d'antuvi alguns documents, va esperonar-me a endegar una reconstrucció dels fets. Com a fonts primàries, he utilitzat també alguns testimonis de persones que havien viscut o treballat a la casa i, com a font secundària, m'han estat molt útils alguns llibres d'història i arquitectura rural catalanes.

L'apartat més destacat del treball és el de l'evolució històrica del mas, que es remunta fins a l'època medieval. Tot i que gairebé no disposem d'informació d'aquesta etapa, el més probable és que el mas fos una construcció humil i rudimentària que podria estar situada a les actuals estances del bestiar. Durant aquest període, els Massegur ja eren posseïdors del domini útil de mas i exercien de mitjancers entre els senyors feudals i la resta de pagesos. Els components d'aquesta família solien ser membres de la Universitat que es convocava a la parròquia de Sant Just del Mallol. Durant l'època moderna, els Massegur consolidaren la seva posició social i econòmica dins la Vall de Bas a través d'estratègies hereditàries, com ara la institució de l'hereu i la pubilla per evitar que el patrimoni es dividís. Al segle XVII, la família també expandí notablement el seu patrimoni a través de la creació de censos i lluïcions. Així doncs, es diferenciaren cada vegada més dels pro-

pietaris de masos petits de la vall. A partir del segle XVIII, els Massegur començaren a rebre el nom d'hisendats, començaren a comprar cases a la ciutat d'Olot i abandonaren la casa pairal com a primera residència.

Pel que fa a l'evolució arquitectònica del mas, sembla que durant el període 1785-1810 la casa va sofrir transformacions i millores externes importants. Els Massegur, com moltes altres famílies, entraren en crisi durant el segle XIX. Segurament les guerres carlistes hi tingueren alguna cosa a veure; i, també, algunes morts prematures, que provocaren disputes successòries. Arran d'aquests problemes, la vídua de Ramon Massegur, Dolors Cuffí, va haver de vendre el mas Massegur a Josep Vilà i Tenes, fill de Pere Vilà i Massegur, després d'haver venut totes les altres finques per saldar els deutes pendents. Des d'aquesta venda fins avui, els meus avantpassats de la família Vilà han estat propietaris de la finca i hi han anat realitzant obres de remodelació.

A més dels apartats d'història i arquitectura, al meu treball hi ha una petita explicació dels possibles usos que pot tenir en l'actualitat una casa de les característiques del mas Massegur.

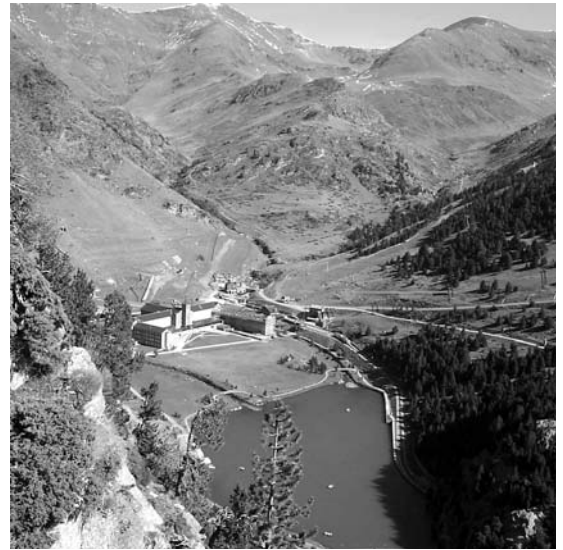
Havent reconstruït alguns fets, no hi ha dubte que els Massegur van tenir una importància molt notable en la història local de Sant Privat i, en certa manera, tinc un profund sentiment de continuïtat dins l'obra familiar.

Laia Alentorn Serrat
IES Garrotxa, Olot ■

Sortida

Núria i l'exposició Josep Danés, l'arquitecte dels Pirineus

29 de setembre de 2006

L'Associació d'Història Rural de les comarques gironines organitzà una sortida a la Vall de Núria el dissabte 29 de setembre aprofitant l'avinentsa de l'exposició sobre Josep Danés.

El dissabte 29 de setembre ens vam llevar molt d'hora; no podia ser d'altra manera, ja que el trajecte que ens esperava era especialment llarg. Sense concessions a la mandra, alguns per la via de Barcelona i altres per les carreteres de Girona vam pujar cap a Ribes de Freser. A les deu del matí ens vam trobar a l'estació de Ribes-Vila del Cremallera Vall de Núria amb el nostre guia d'excepció, Joaquim M. Puigvert, comissari de l'exposició temporal "Josep Danés, l'arquitecte dels Pirineus". Barrejats amb altres excursionistes i visitants del santuari, vam superar el desnivell de 1059 metres que ens separava de l'estació de Núria, només a dotze quilòmetres de Ribes. En sorgir de l'estany artificial, com passa en els parcs d'atraccions, el vagó va esclatar en un "oooh" generalitzat, el prelude sonor d'una jornada que havia de ser molt instructiva.

En primer lloc ens vam dirigir a la cova de Sant Gil, lloc on la tradició situa l'amagatall de la marededéu. Ens acompanyava el geògraf de la UB Josep Maria Panareda, el qual

ens va mostrar les principals característiques geològiques i morfològiques de la vall: vam identificar el dur gneis, responsable de l'acumulació glacial que lentament havia esculpit una vall en forma d'olla, i també vam observar la modificació del paisatge pirinenc provocada per la mà humana que hi està actuant des de temps molt reculats: tradicionalment la pastura i recentment els esports d'hivern expulsen el bosc cap als terrenys verticals de difícil aprofitament econòmic; això produeix una "inversió" del bosc, absent en els terrenys plans més idonis i reduït als pendents de gran desnivell.

Davant de la cova, un mirador ens permetia ubicar el santuari en el seu entorn, tal com Joaquim M. Puigvert ens anava presentant. El conjunt d'edificis és un exemple de l'empremta de l'arquitectura culta a l'alta muntanya catalana en les primeres dècades del segle XX. L'artífex, Josep Danés, fou un arquitecte olotí de la segona generació de noucentistes. Com a seguidor dels principis de l'arquitectura regionalista, cercava

■ trobades

d'integrar l'edifici en el paisatge del seu voltant, tot combinant elements d'inspiració alpina, romànica i popular. Fou en la dècada de 1920 que Danés s'encarregà de les obres de construcció de l'actual santuari, en l'espai que havien ocupat l'hospital medieval i el santuari modern, dels

vam reunir altre cop per recórrer l'exposició temporal que ens havia portat fins a la vall. Joaquim M. Puigvert va presentar-nos l'arquitecte i la seva època amb gran riquesa de detalls. La crònica dels continguts de l'exposició es troba en el text d'Anna Ribas, en aquest mateix butlletí.

Les fotografies que il·lustren aquest article han estat realitzades per Lídia Donat

quals no en resta res. El 1956, superada la possibilitat de convertir la vall en un embassament, es construí l'estany artificial que recull les aigües del riu de Núria, darrera peça de l'ordenació d'un escenari natural, del qual la natura no és pas la principal responsable.

En baixar de la cova, vam poder entrar fugaçment a la capella de Sant Gil, una de les construccions més antigues del conjunt arquitectònic de Núria (1615) tot i que ampliada i força renovada. A les dotze del migdia ens

Després del dinar a les instal·lacions del santuari, vam fer la visita de rigor a l'església i als símbols de Núria; tot plegat sense entretenir-nos, perquè calia acomiadar-nos d'hora del santuari per poder agafar el cremallera de tornada cap a Ribes, on vam fer una darrera visita fora de programa: l'església parroquial de Ribes de Freser, restaurada (o reinventada) per Josep Danés, amb elements arquitectònics ben originals, plens d'influències, un cop més, de l'arquitectura alpina i romànica. Fugint de consideracions estètiques, vam poder comprendre l'edifici dins del seu moment històric, no sense haver recorregut abans l'exposició temporal que ens havia portat a Vall de Núria.

Lídia Donat Pérez ■

1 Beppe Fenoglio (1922-1963) era fill d'Alba, capital de *Le Langhe*, on també transcorre la novel·la. Le Langhe és una comarca del Piemont, situada a la zona aturonada entre Asti i Alba, al nord de Torino. En el passat, una zona pobra, comparada amb les riques planes agrícoles; avui, coneguda sobretot per la qualitat dels seus vins, com el Barolo. Beppe Fenoglio estaria situat política, geogràfica i narrativament als "marges" del moviment neorealista de postguerra. Partirà en el front, però no amb els *rossi* (els comunistes del PCI) com la majoria dels intel·lectuals de la seva generació, sinó amb els *azzurri* (partidaris de Badoglio i de la monarquia constitucional). La seva visió sobre la "guerra partisana" fou molt "pragmàtica". El seu escepticisme contrasta amb l'exaltació de l'heroisme politicopatriòtic amb què molts dels seus coetanis glossaren aquella guerra civil. Paradoxalment, la seva visió de l'experiència humana d'aquell conflicte, narrada en la seva novel·la *Il partigiano Johnny* (novel·la publicada pòstumament per Einaudi l'any 1968, disponible a Einaudi Tascabili, 1994), ha acabat essent la més celebrada literàriament. Després de la guerra, es refugià a la seva Alba natal, on treballà en una empresa vitícola que li permeté dedicar-se a la lectura i a la traducció de la literatura anglesa. Lluny geogràficament i política dels cercles de l'Einaudi o de la Feltrinelli, es convertí en un *out-sider* de la intel·lectualitat que hegemonitzava la vida cultural de la postguerra italiana.

El nostre interès en ressenyar la seva novel·la *La mala suerte* (*La malora*, 1954) és sobretot temàtic. L'autor "objectiva" el fatalisme de la vida i cultura d'una pagesia pobra en els marges de la rica agricultura del nord d'Itàlia a través de l'experiència vital d'Agostino. Per fer-ho, recorre a dues tècniques narratives: en primer lloc converteix el protagonista de la història, Agostino, en el narrador de la història; en segon lloc, empra, segons els traductors, el llenguatge i la sintaxi (austera, quasi tallant) propis de la parla popular. Els traductors i prologuistes d'aquesta novel·la en subratllen la densitat i complexitat del lèxic i de la sintaxi i la morfosintaxi de B. Fenoglio. Així, aquesta narració destaca literàriament, segons els traductors, pel perfecte acoblament del llenguatge popular en una estructura narrativa homogènia que fa que aquests elements sintàctics o lèxics dialectals semblin postissos (pàgs. 21-24). Malauradament, els traduc-

tors no ens expliquen com han realitzat aquesta operació de traduir el llenguatge del protagonista de la novel·la al castellà, especialment pel que fa al lèxic o sintaxi emprats per descriure les relacions socials, familiars o el mateix paisatge agrosocial de *le Langhe*. Diem això perquè als interessats en la història agrària ens han sobtat algunes traduccions dels termes agraris. Així, sembla que la família protagonista era propietària d'un conjunt de parcel·les o feixes entorn d'una casa. Estem parlant d'un *podere* (explotació familiar cedida en parceria, *mezzadria*)? El protagonista és venut com a mosso a un *mediero*; aquí parlem d'un parcer, *mezzadro*? I les riques *caserías* de les valls de què ens parla el seu amic Bernasca, eren *poderi* o bé una explotació més gran, tipus *cascina* (grans explotacions amb treball assalariat)?

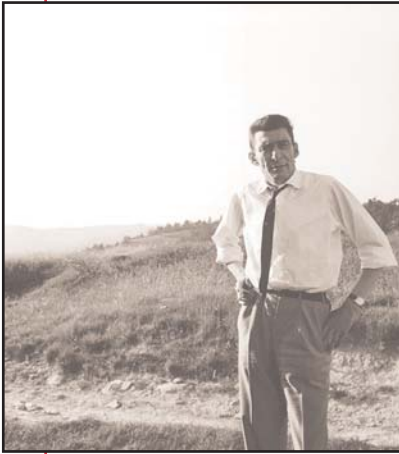
2 A través de la narració l'autor ens apropa al món dels petits pagesos, petits propietaris o parcers, del nord d'Itàlia durant el primer terç del segle XX. Aquestes famílies passaven per les dificultats pròpies del temps: la persistent davallada dels preus i les pressions del nou estat feixista. B. Fenoglio ens proposa una mirada austera i dura a la vida quotidiana d'aquelles famílies, a través d'Agostino Braida, protagonista i narrador de la història, fill segon d'una família de petits pagesos propietaris de la Langa. La mala sort d'Agostino va començar quan als 16 anys fou "pràcticament venut" pel seu pare com a mosso a Tobia Rabino, parcer del Pavaglione, contra da on estava l'explotació que aquest tenia per compte del terratinent i farmacèutic d'Alba. La paga que rebria, set *marengos* l'any, serien destinats a pagar part dels deutes que constrengien l'economia familiar. Un destí similar havia seguit poc abans el seu germà petit Emilio, internat en un convent d'Alba, on, pregant per l'ànima de la mestra, pagava el deute monetari que la família havia contret amb aquella per finançar els seus estudis.

L'estada d'Agostino a casa del seu patró Tobia no fou feliç, però tampoc no més dura que la de la resta dels membres de la llar. Com diu el protagonista, el bon tracte que li donaren els fills de Tobia Rabino era "*porque sabían muy bien que bastaba una tormenta de granizo un poco violenta o una pequeña deuda que preocupara a su padre para que ambos tuvieran idéntico destino al mío lejos de casa*" (pàg. 50). Aquest temor a la "mala sort" podia

Tres notes sobre la novel·la *La mala suerte*, de Beppe Fenoglio

Beppe Fenoglio, *La mala suerte*, Madrid, Huerga and Fierro Editores, 2006, 128 pàgs.

Beppe Fenoglio en els camps de *Le Langhe*.

(Fotografia: www.comune.sanbenedetobelbo.cn.it/itinerario_fenoglio)

induir a comportaments extremadament austers, per no titllar-los de gasius o miserables. Per exemple, quan el protagonista descriu, amb reminiscències "busconianes", el menjar que compartia amb la família del seu amo. Després de les dures jornades laborals, *"En el almuerzo y en la cena ponían casi siempre polenta, que sazónábamos restregándola por turnos en un arenque que pendía de un hilo de la viga del techo"* (pàg. 50). En un altre episodi, no menys "picaresc" que l'anterior, els fills del patró reben una brutal pallissa del pare per haver-se menjat sense esperar-lo el conill guisat que hi havia preparat per dinar. La gana era més insuportable que la violència física del *padre-padrone!* Les visites d'Agostino a la ciutat d'Alba acompanyant el patró li permetien entreveure els infortunis que consumien de fam i pena el seu germà Emilio en un monestir d'Alba. Les amistats tampoc alleujaren la seva existència al Pavaglione. Primer, el desencís respecte del seu amic Bernasco, que havia emprès la seva fugida sense ell. Després, la frustració del seu primer amor. La relació amb la Fede, una al-lota filla d'una altra casa de parcers que havia entrat a servir a casa dels Rabino, s'estrucà quan els pares de la Fede l'anaren a buscar per donar-la en matrimoni a un dels germans Busca, pagesos que posseïen la peça de terra més gran de Castino.

Quines sortides hi havia per escapar de la duresa del treball, la brutalitat i el nepotisme del pare-patró, la duresa del treball per compte d'altri, la fragilitat de l'amistat i l'amor sotmès a la voluntat de tercers? No hi ha cap referència a la protesta organitzada, però sí a altres formes de resistència individual: el murmuri, el reneq —Tobia n'era un expert—, etc. En canvi, als joves, enfront del pare-patró, només els restava la fugida, la "sortida", ja que la "veu" significava el conflicte directe en aquella opressiva vida familiar i social de la pagesia de la Langa. Aquesta podia arribar forçada, com quan el germà gran Stefano, l'hereu de la casa, és cridat pel rei per fer el servei militar. Stefano viu aquesta experiència com si es tractés d'un alliberament de l'opressiu món rural. Aquesta idea de canviar la seva vida no li fugirà del cap, ni tampoc dels braços: *"Stefano no deseaba otra cosa que dejar la tierra, demasiado baja ya para su cintura"*. L'alliberament d'Stefano de la terra vindrà de la mà d'un parent que el crida per anar a treballar al seu magatzem de la ciutat (pàgs. 44-47). El mateix Agostino acarona la fugida en els somnis compartits amb el

seu amic Bernasca. Escapar de l'ambient dens de la casa Rabino i de les pobres terres del Pavaglione per treballar pel seu compte com a segadors, o llogar-se com a mossos als negocis de la ciutat d'Alba; o, en darrer lloc, sempre trobarien una millor ocupació que l'actual a les potents explotacions agràries de la vall. Bernasca no va dubtar tant com Agostino, i va emprendre l'aventura sol. Aquell potser no sentia els mateixos lligams que Agostino amb la terra i la família (pàgs. 92-95). Inesperadament, però, la marxa del seu germà Stefano el porta a fer-se càrrec de la conducció de l'explotació familiar. Aquest era, com diu Agostino, un primer raig de fortuna en la vida atziaga d'Agostino. És així com ho veu el protagonista (pàg. 115), però era realment així?

3 No sempre els pagesos propietaris eren més acabats i afortunats que els arrendataris i parcers. Així, quan Tobia negocia el preu del dot de la seva filla Ginotta, argumenta que ell és solament un parcer, mentre el futur gendre és propietari. I el mitjancer matrimonial li respon: *"Dice que a usted de aparcerero le va bien y que él por el contrario, siendo propietario, apenas tiene un puñado de tierra y no de la mejor precisamente"*. La malastrugança d'Agostino i dels petits propietaris pagesos la podem contraposar a dues històries rurals escrites també per aquella generació d'*out-siders* del neorealisme literari italià. La primera és la narració curta de Giuseppe Tomasi di Lampedusa *El Matí d'un parcer* (*Tots els contes*, Empúries, 1988, traducció de Narcís Comadira). Si l'Agostino de Beppe Fenoglio va ser pràcticament venut com a mosso a un pagès més ric per tal pagar part dels deutes familiars, don Battasano Ibbi, protagonista a l'obra de G. Tomassi de Lampedusa, era un antic parcer (*massari*) del príncep de Salina (el protagonista de la novel·la *El Gatopardo*), que havia seguit un camí ben distint: don Battasano *"havia concedit préstecs amb molta astúcia, aquella mena particular de préstecs que es concedeixen a persones que posseeixen un patrimoni però no les rendes suficients per pagar-ne els interessos"* (pàg. 18). Curiosos trajectòries, les d'aquests pagesos del sud i del nord! Battasano era probablement un antic *massari* o arrendatari del sud crescut sota l'empenta de la nova Itàlia unida, com aquell don Calogero del Gatopardo, amb l'afany de prosperar aprofitant la crisi de les rendes del latifundi.

La història de la família d'Agostino era distinta d'aquells altres pagesos del nord que no posseïen terra però sí els cabals per

llogar-ne i contractar altres pagesos com a treballadors a jornal. Aquesta és la història de la profunda tristesa de Guglielmo de San Dalmizio, a la Toscana, el protagonista de la novel·la de Carlo Cassola *La tala del Bosque* (editorial Gadir, 2007, traducció d'Elena Martínez). Guglielmo és un home profundament trist per la mort de la seva muller, i només troba conhort lluny de la seva casa en la solitud i el silenci dels boscos dels Apenins. Aquest pagès llenyataire arrendava boscos i el treball d'altres pagesos per fer talar i vendre la fusta als comer-

ciants de les serradores de les viles. Aquest pagès llenyataire, tot i no posseir terra, disposava de cabals per avançar en la contractació de boscos i treball: era propietari d'una casa, sembla que espaiosa, a la vila, i apuntava en una plagueta les despeses i els guanys esperats, i planejava la futura tala de boscos més grans i rendibles.

Biel Jover ■

Aquesta publicació de Belén Moreno constitueix sens dubte un referent per estudiar les pautes de consum a la Catalunya moderna. El segle XVIII, cada vegada més reivindicat com el que va significar el gran salt endavant en l'economia del país — malgrat els retrocessos polítics —, va ser un període en el qual el consum es va transformar, paral·lelament a l'ascens de nous grups socials. A partir de l'estudi d'una comarca com el Penedès històric (Alt i Baix Penedès i Garraf) i les connexions d'aquest territori amb Barcelona, l'autora ens aproxima a una realitat força intangible en la recerca documental directa.

El treball intenta radiografiar les condicions de vida dels catalans residents a les àrees rurals al segle divuit. S'estudien les cases i el que hi havia al seu interior, com es vestia la gent, de quins productes s'alimentaven i de quins altres es valien per desenvolupar les seves feines, fins i tot allò que llegien; com invertien els seus estalvis, quina relació hi havia entre la professió del cap de casa i el comportament en el consum dels membres de la família, i l'actitud específica de la dona en relació amb el consum.

Per fer-ho, s'han analitzat uns 800 inventaris *post mortem* localitzats en protocols notariais. Tot i aquest gran nombre de protocols, l'autora ens destaca, però, que només es tracta d'un 9% dels difunts adults. Nogensmenys, s'incideix en el fet que entre aquests inventaris n'hi ha de persones de diversa condició social, amb la qual cosa es defuig del perill que la font documental només aportés informació d'un petit segment de la població. L'autora fa una àmplia valoració de les característiques, inconvenients i possibilitats d'aquesta font documental. Podem considerar aquest treball paral·lel a diversos estudis que s'han basat en altres tipologies documentals, com per exemple l'estudi del dot a la regió de Girona.

El treball s'inicia amb una panoràmica global del Penedès al segle XVIII i de la gran eclosió de la vinya en aquest territori. A continuació, l'autora analitza el comportament en relació amb el consum dels diversos grups socials. Hi ha un capítol dedicat a la pagesia, a la menestralia i a l'elit local, aquesta última entesa com a burgesos de les lletres i dels negocis i els preveres beneficiats. Després, fa una interessant aportació sobre l'ostentació pòstuma i sobre com la mort esdevé una altra manifestació de consum. També s'endinsa en la vida material de la dona i el seu comportament, en la línia d'aquesta història social de la dona que darrerament ha agafat empena a casa nostra, per bé que la conclusió és que la riquesa, l'ocupació i l'estatus familiar eren molt més determinants que el gènere a l'hora de configurar les pautes de consum. Tot seguit, fa una comparativa de les pautes de consum entre Vilafranca i Barcelona. A partir d'aquestes múltiples anàlisis, l'autora acaba fent unes conclusions, entre les quals destaca que les transformacions de les pautes de consum a la ruralia catalana van ser moderades en comparació amb les de les classes mitjanes barcelonines i, per tant, distaven molt de les practicades a les grans ciutats europees.

L'estudi es contextualitza amb l'anàlisi de diverses fonts documentals que aconseguen desgranar un conjunt d'elements i comportaments socials que ens permeten obtenir un retrat d'alguns d'aquells aspectes de la vida quotidiana que, sovint, costa de resseguir i localitzar. Aquesta història petita contextualitzada documentalment i bibliogràfica ens ofereix una panoràmica que permet endinsar-nos en la cosmovisió d'aquella societat i la seva actitud en relació amb el consum, entès com una pauta de comportament patrimonial i social.

David Moré Aguirre ■

MORENO CLAVERÍAS, Belén

Consum i condicions de vida a la Catalunya Moderna. El Penedès, 1670-1790

Vilafranca del Penedès, Consell Comarcal de l'Alt Penedès, 2007, 263 pàgs.

notes de lectura

a l'entorn de la Biblioteca d'Història Rural

**FARÍAS, Víctor,
MARTÍ, Ramon i
CATAFAU, Aymat**

Les sagreres a la Catalunya Medieval

Biblioteca d'Història Rural
(Col·lecció Estudis, 10)

Associació d'Història Rural
de les Comarques Gironines
/ Centre de Recerca
d'Història Rural de la
Universitat de Girona /
Documenta Universitaria;
Girona, 2007, 249 pàgs.

Els tres articles que componen *Les sagreres a la Catalunya Medieval* tenen el seu origen en una jornada d'estudi organitzada per l'Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines i el Centre de Recerca d'Història Rural, celebrada l'any 2000 a l'Arxiu Històric de Girona. Són una clara mostra del renovat interès que en els darrers anys la historiografia catalana ha tornat a mostrar envers les sagreres. La visió tradicional que es tenia fins ara d'aquests espais sacralitzats a l'entorn de les esglésies tenia el seu origen, en bona mesura, en la ploma de Pierre Bonnassie. Segons l'insigne medievalista francès, nasqueren i es difongueren com un refugi pagès contra les violències del canvi feudal, sota l'empara de l'Església i del moviment de la Pau i Treva de Déu. Les noves investigacions no només han permès d'ampliar alguns dels postulats tradicionals d'aquesta visió i matisar-ne alguns altres, sinó que, també, han fet sorgir noves propostes interpretatives que, en part, la contradueixen. S'ha obert, doncs, un debat sobre l'origen i la significació de les sagreres; els tres estudis que inclou aquest llibre en són un clar reflex.

L'aportació de Víctor Farías, titulada "La proclamació de la Pau i l'edificació dels cementiris. Sobre la difusió de les sagreres als bisbats de Barcelona i Girona (segles XI-XIII)", enceta aquest volum col·lectiu amb un estudi que segueix, en bona mesura, la visió clàssica, bo i introduint-hi alguns matisos interessants. L'autor, després de fer algunes precisions preliminars a l'entorn de les sagreres, tant sobre qüestions terminològiques (sinonímia dels mots *sacraria*, *cellaria* i *cimiterium*) com cronològiques (aparició de les primeres sagreres entre els anys 1020 i 1050 i intensa difusió entre 1050 i 1150), geogràfiques (distribució de les sagreres a les planures o semi-planures de la Catalunya Vella) i físiques (espai sagrat format per l'església i un perímetre de 30 passos amb edificacions utilitzades per habitatge i per magatzem), centra la seva aportació en la relació entre les sagreres i el moviment de la Pau i Treva de Déu.

Aquest moviment hauria estat una resposta a les violències feudals que hauria permès posar sota protecció el perímetre de 30 passos al voltant de l'església, recuperant, en aquest sentit, una tradició canònica de l'església visigòtica. La responsabilitat de la defensa d'aquest espai i de les constitucions de la Pau i Treva i la repressió dels infractors hauria correspost als bisbes; i aquests, a l'entorn de la dècada de 1060, haurien pogut consolidar uns tribunals de justícia propis per dirimir-ne les violacions. L'originalitat del model proposat per Farías rau en el fet que, segons ell, la difusió de les sagreres no fou una reacció immediata a la violència feudal: si bé l'aparició de les primeres sagreres sí que seria coetània a les agitacions del canvi feudal, la seva propagació no es produiria fins dècades més tard, quan la població hauria observat que la protecció de la nova justícia episcopal era eficaç. Així doncs, atribueix als bisbes el paper d'impulsors de les sagreres. Uns altres aspectes destacables del treball d'aquest autor són, per una banda, la idea que les elits eclesiàstiques també tenien un interès patrimonial envers les sagreres i, per l'altra, la constatació que algunes elits laiques també posseïen la titularitat d'esglésies i de sagreres durant els segles XI i XII però que, amb el pas de les dècades, les anaren cedint a l'Església. Aquest darrer fet implica que almenys una part de les elits laiques haurien cooperat amb les institucions eclesiàstiques en la formació d'espais sacralitzats i protegits a l'entorn de les esglésies, en els quals s'estava produint un agrupament de la població.

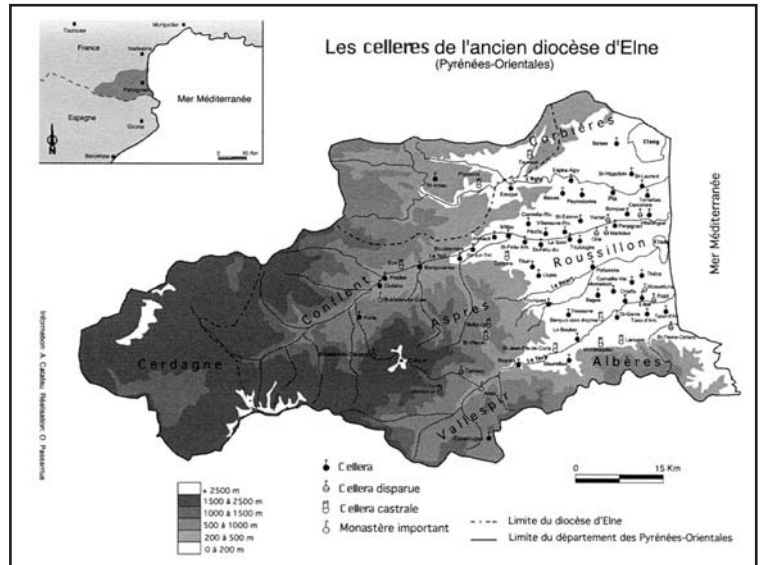
L'article de Ramon Martí, "L'ensagrament: utilitats d'un concepte", suposa un canvi important respecte de la visió tradicional de les sagreres. D'entrada, a través de consideracions diplomàtiques, paleogràfiques i històriques, considera falses una trentena de notícies sobre sagreres (elements de l'interior de les sagreres) i sagreres anteriors a l'any 1034. Per aquest autor, que basa les seves afirmacions tant en documents com en el registre arqueològic, els primers sagreres autèn-

tics no haurien aparegut fins la dècada de 1030 i les sagreres no haurien nascut fins deu anys més tard, encara que no s'haurien institucionalitzat efectivament fins al voltant de l'any 1062, en un moment en què el moviment de Pau i Treva de Déu començava a estandaritzar-se en els diferents bisbats catalans (de fet, l'autor també considera falses les referències a alguns concilis anteriors). Aquests sagrers no serien més que sagristies eclesiàstiques i magatzems del clergat parroquial i de magnats laics, en els quals s'hi recollirien les rendes parroquials. Per tant (i aquesta és una de les grans diferències interpretatives que aporta l'autor), els principals beneficiats de la protecció sacralitzada de les sagreres serien les elits religioses i laiques. No seria fins al final del segle XI que els pagesos també accedirien a la sagrera i hi tindrien magatzems. Tanmateix, segons afirma l'autor basant-se un cop més en l'arqueologia, aquestes ocupacions serien de curta durada: els sagrers pagesos no durarien més d'una generació. En definitiva, Martí considera que les sagreres no foren un refugi contra la violència feudal, sinó el lloc de centralització de l'excedent de la producció pagesa i de les rendes parroquials i, com a tals, aquests espais protegits haurien estat un mitjà molt útil per a la implantació definitiva de les parròquies i de la feudalitat.

El treball d'Aymat Catafau, "Les celleres del Rosselló de mitjan segle XIII a la fi del segle XV. Permanències i evolució d'una forma d'estructuració del poblament", s'allunya geogràficament i cronològica dels dos anteriors, ja que tracta de les sagreres de l'altra banda dels Pirineus a la Baixa Edat Mitjana. Amb tot, les comparacions amb el sud són constants i, en el debat sobre la gènesi de les sagreres, defensa la visió del refugi contra les violències feudals. Catafau descriu, en primer lloc, l'evolució que seguiren les sagreres rosselloneses en els darrers segles medievals: mentre una majoria esdevingueren nuclis de població concentrats a l'entorn de l'església (a partir de la substitució de magatzems per habitatges), algunes altres foren monopolitzades per clergues (que n'expel·liren les construccions pageses), algunes conservaren la seva fun-

ció de dipòsit (especialment en el Vallespir i l'Albera, zones de poblament dispers en masos) i només una petita part desaparegueren (probablement per la competència de castells). L'autor explica, malgrat la seva opinió sobre el naixement de les sagreres, que la supervivència d'aquestes es degué, en bona mesura, a la senyoria o feudalització que haurien patit a la Baixa Edat Mitjana. Tant els seus senyors eclesiàstics com magnats laics que progressivament s'haurien apropiat de nombroses sagreres haurien fet d'aquests espais el centre de la seva senyoria, el lloc on aplegarien els censos i des d'on controlarien homes i terres. Paradoxalment, doncs, aquesta integració dins el sistema feudal hauria permès la permanència d'unes estructures que havien nascut precisament per defensar-se'n.

Aquestes tres aproximacions, que comparteixen algun punt en comú però que també mostren clares diferències interpretatives, demostren que les sagreres no són, ni de bon tros, un tema historiogràficament esgotat. Per això, aquest nou llibre de la Biblioteca d'Història Rural és molt oportú i hauria de ser, en els propers anys, una de les referències per reobrir el debat sobre els punts foscos que encara resten en l'espai de trenta passes al voltant de les esglésies medievals.

Mapa de les celleres del Rosselló

recerques en curs

Tesi doctoral

Mallorquí, Elvis

Parròquia i societat rural al bisbat de Girona, segles XIII i XIV

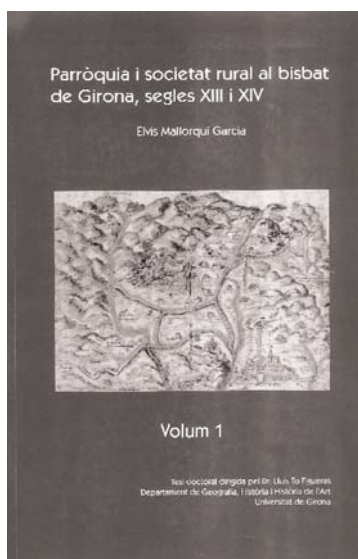
Tesi doctoral dirigida per Lluís To Figueras, llegida a la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona el 26 de març de 2007.

La parròquia, tradicionalment menys valorada per la historiografia medieval que no pas el castell i la senyoria, va ser una institució fonamental per a l'ordenació de la societat rural del bisbat de Girona entre els segles X i XIV. Aquesta és una de les principals conclusions a què s'ha arribat amb aquesta tesi doctoral, després de resseguir en tota mena de fons documentals -pergamins d'arxius senyorials i patrimonials, cartorals d'institucions eclesiàstiques, capbreus senyorials, llibres notariais, registres de la cúria diocesana, etc.- els àmbits i les circumstàncies en què apareixia l'estructura parroquial a les terres gironines.

La parròquia era la unitat essencial a partir de la qual s'articulava l'església secular a nivell local. Entre els segles X i XI, es va constituir la xarxa parroquial gironina, i gairebé no es va modificar en els tres segles següents. Així, la parròquia era un territori perfectament delimitat sobre el terreny i els seus habitants acudien a l'església per rebre els sagraments eclesiàstics de part dels clergues que la governaven i, a través de l'obreria, participaven en la gestió del temple i de la seva economia. Tal com mostren les visites pastorals del segle XIV, la majoria dels feligresos de les zones rurals gironines estaven perfectament enquadrats religiosament a través de la parròquia i, fora d'algunes excepcions, seguien les normes de comportament que dictava la jerarquia eclesiàstica.

L'establiment de les parròquies, però, va incidir directament en l'ordenació del poblament rural a escala local: d'una banda, a l'entorn de les esglésies parroquials es van formar uns nuclis d'hàbitat concentrat, les *celleres*; d'altra banda, els masos escampats en el terme de cada parròquia estaven estretament vinculats, a través de prestacions personals i reals, a la institució parroquial. A més, la majoria de camins rurals servien per unir els masos aïllats amb l'església parroquial i també per anar d'una cellera a l'altra. La dualitat present en les formes d'organització de l'hàbitat al si de la parròquia es manifestava també en les diferències existents entre els feligresos: els habitants dels masos, possessors d'explotacions agrícoles de mida familiar que, per la servitud imposada pels senyors i pel sistema de l'hereu, es mantenien intactes al llarg de les generacions, influïen notablement en la gestió de la parròquia; en canvi, els habitants de les celleres, sotmesos a menys prestacions servils i dedicats al comerç o a l'artesanía, es veïen dominats pel poder dels pagesos dels masos. Certament, en aquests segles, tant els uns com els altres estaven sotmesos als senyors laics i eclesiàstics, però aquests no intervenien directament en la vida interna de les parròquies, sinó que es limitaven a controlar-ne les rendes i els rectors que hi servien.

En efecte, la parròquia generava un vast conjunt de rendes, entre les quals sobresurt el delme. Tot i que no sol aparèixer en els pergamins i en els capbreus senyorials, la documentació episcopal conservada a l'Arxiu Diocesà de Girona i, en especial, el *Llibre Verd dels Feus* de l'any 1362 reflecteixen l'interès dels bisbes gironins dels segles XIII i XIX per controlar els obtentors laics dels delmes i per imposar-los una taxa —el terç o lluïisme— en cas de compravenda o traspàs hereditari d'aquesta renda parroquial. Així, podem conèixer de manera molt detallada el valor i el repartiment dels delmes gironins, que constituïen el principal ingrés per a les economies dels senyors feudals més poderosos, dels cavallers o petits nobles gironins i de les principals institucions eclesiàstiques de la ciutat de Girona. En contrast, els clergues parroquials només

obtenien unes petites participacions en el delme, les primícies i alguns drets de menor valor per pagar les tasques sacramentals que realitzaven per als feligresos. Aquestes rendes i, sobretot, el fet que almenys des de finals del segle XIII fossin nomenats directament pels bisbes van convertir els rectors — sobretot els que s'encarregaven de la cura d'ànimes— en una figura clau de les parròquies rurals: segons els indrets i els moments, podien fer d'agent senyorial, de capdavanter de la comunitat rural o de transmissor de la ideologia eclesiàstica dominant.

Finalment, a partir de la imposició en el segle XIV del pagament d'impostos fixats a les Corts catalanes i repar-

tits a través dels fogatges, la parròquia va ser utilitzada pels agents reials com una entitat territorial i social bàsica a bona part del bisbat de Girona. La inexistència d'una xarxa castral plenament organitzada a la zona d'influència directa de la ciutat de Girona, juntament amb la fragmentació extrema de les senyories, van convertir la parròquia en l'únic referent capaç d'aglutinar la població rural, majoritàriament dispersa en masos. A partir d'aquí, però, es va començar a difondre una nova institució, la universitat, que va permetre a les comunitats rurals adquirir nous poders i noves capacitats d'actuació política i econòmica.

Elvis Mallorquí ■

l'Associació ■

En memòria de l' **Assumpta Fabré Dachs** **(1961-2007)**

El passat 21 de juliol moria prematurament l'Assumpta Fabré Dachs. Nascuda a Manlleu, llicenciada en Geografia i Història a la Universitat Autònoma de Barcelona, entre els anys 1985 i 1989 va estar vinculada com a investigadora al Centre d'Estudis Demogràfics, on participà en els projectes de recerca *La formació de la parella, Madrid i Barcelona* i *La població d'Espanya en el context europeu. Evolució històrica i perspectives*.

El seu trasllat, l'any 1990, al Baix Empordà, l'acabà integrant a l'Associació d'Amics pel Patrimoni. Entre 1994 i 1997 esdevingué un dels pivots centrals del programa de recerca i inventari patrimonial *Gavarres Memòria i Futur*. Com a conseqüència d'aquell treball, es creà l'Escola Taller de les Gavarres, de la qual fou directora entre els anys 1998 i 2003; escola que, en aquells moments inicials, centrà l'activitat en la recuperació del Molí d'en Frigola.

Des de l'any 2000 fins al moment del traspàs, detentà la gerència del Consorci Gavarres. El que avui és aquesta entitat,

genèricament dedicada a la protecció i gestió de l'espai natural, es deu en gran part a la seva tasca, recentment reconeguda amb l'atorgament de l'XI Premi Cirera d'Arboç. L'Assumpta va ser una gerent de *xiruca* i *texans*. Entenia que calia trepitjar el territori i relacionar-se amb la seva gent. Hi aplicava una dedicació i una capacitat de sacrifici superior a l'exigència professional, amb més voluntat de diàleg i treball d'equip que d'exercici de la jerarquia; i, sobretot, amb la intel·ligència d'anticipar-se, documentar-se rigorosament i preveure solucions als problemes que, inevitablement, acabaven sorgint.

Una de les seves preocupacions era la possible "collserolització" de les Gavarres. Que la seva temença, avalada reiteradament per la via dels fets, no acabi d'esdevenir realitat és, potser, el millor homenatge que, d'una manera continuada, tots plegats, i cadascú dins les pròpies possibilitats, li podrem retre.

Et recordem.

Pep Espadalé ■

■ agenda

Seminaris d'història rural curs 2007 - 2008

Centre de Recerca d'Història Rural de la Universitat de Girona

11 de gener de 2008

El consum en el món rural

Laurence Fontaine (CNRS-Paris): *La possession des vêtements et des objets de luxe dans les campagnes françaises a l'époque moderne: signes et sources de valeur*

Belén Moreno Claverías (Univ. Autònoma de Madrid): *La classe determina el consum? El paper del consum en el procés de mobilitat social ascendent a la Catalunya preindustrial*

1 de febrer de 2008

La propietat de la terra a l'Amèrica Llatina: teories, pràctiques, discursos

Rudolf P. Widmer: *Mite i realitat d'una societat rural colonial. La construcció de la propietat a Santo Domingo*

Núria Sala Vila (Univ. de Girona): *Ecós hispans en la percepció i legislació de la propietat de la terra a Amèrica Llatina: el cas del Perú (s. XVI-XIX)*

18 d'abril de 2008

Noves perspectives sobre el conflicte remença a la Catalunya baix-medieval

Pere Ortí Gost (Univ. de Girona): *El conflicte remença: una revolta política de les comunitats pageses?*

Xavier Marcó Masferrer (Univ. de Girona): *La diferenciació pagesa a la Catalunya Vella baixmedieval: la revisió del cas de la vall d'Aro*

6 de juny de 2008

La construcció històrica dels paisatges agrosocials

Enric Tello Aragay (Univ. de Barcelona): *Els canvis en l'ús del sòl al Vallès des del punt de vista del metabolisme social agrari (1853-2004)*

Biel Jover Avellà (Univ. de Girona): *Els conflictes socioambientals i la transformació dels paisatges agraris a Mallorca*

Totes les sessions es fan de 16 a 19 h a la sala del Centre de Recerca d'Història Rural (ILCC - Secció Jaume Vicens Vives) de la Universitat de Girona (Facultat de Lletres, plaça Ferrater Mora, 1. 17071 Girona. Tel. 972 41 89 45). Les sessions són gratuïtes i no cal inscripció prèvia.

Centre de Recerca d'Història Rural de la Universitat de Girona

Cartografia digital per a historiadors. Usos i recursos per a la representació de l'espai i dels parcel·laris històrics.

22 i 23 de novembre de 2007

Programa:

Dijous 22 novembre - Aula d'Informàtica II

16:00 Ricard Garcia Orallo
Una geografia de la desposseïció: un exemple de cartografia automàtica sobre Mapviewer.

18:00 Esther Redondo

Els sistemes d'informació geogràfica (SIG) i les representacions cartogràfiques dels parcel·laris del passat: El programa Miramon

Divendres 23 novembre - Aula B 8

10:00 Florent Hautefeuille
La spatialisation de l'information des composes méridionaux médiévaux et

modernes: expériences passées et programmes en cours.

11:00 Pere Ortí
Reconstruir i representar parcel·laris rurals: dels temps actuals a l'edat mitjana.

12:30 Sebastià Villalón
La geografia del crèdit. Fluxos monetaris i informació en l'etapa final de l'Antic Règim.

4t Seminari d'història medieval - curs 2007-2008

Organitzat pel grup de recerca consolidat **Renda Feudal i Fiscalitat a la Catalunya Baixmedieval**, la **Institució Milà i Fontanals (CSIC)** i el **Centre de Recerca d'Història Rural (ILCC-Secció Vicens Vives, UdG)**.

Coordinadors: Manuel Sánchez Martínez, Lluís To Figueras, Pere Ortí Gost i Carles Vela Aulesa. **Lloc de realització:** Aula de Música, Facultat de Lletres de la UdG (pl. Ferrater Mora, 1. Girona). **Horari:** Divendres, d'11 a 13 h. Aquest seminari té reconegut 1 crèdit de lliure elecció per la UdG.

Divendres 19 d'octubre: **Miquel Raufast** (Institució Milà i Fontanals, CSIC, Barcelona), *La ciudad bajo-medieval a escena: las ceremonias de entrada real en la Barcelona del siglo XV.*

Divendres 16 de novembre: **María Martínez Martínez** (Universidad de Murcia), *Indumentaria y sociedad: la creación de una moda propia en la época de los Reyes Católicos.*

Divendres 14 de desembre: **Pere Verdés** (Institució Milà i Fontanals, CSIC, Barcelona), *El safrà a Catalunya durant la baixa Edat Mitjana: un afer d'estat?*

Divendres 18 de gener: **Pierre Souyri** (Université de Genève), *Y a-t-il eu une féodalité japonaise?*

Divendres 22 de febrer: **Giovanni Ciappelli** (Università di Trento), *Carnevale e quaresima nel Medioevo e nel Rinascimento.*

Divendres 7 de març: **Ermelindo Portela** (Universidade de Santiago de Compostela): *Diego Gelmírez, un modelo de obispo feudal.*

Divendres 11 d'abril: **Dominique Cardon** (Université de Lyon II): *La teinture au moyen âge: source d'inspiration pour le renouveau actuel des colorants naturels.*

Divendres 9 de maig: **Peter Ainsworth** (University of Sheffield), *Digitising Manuscripts: an Online Edition and Exhibition*

■ CURSOS, JORNADES, CONGRESSOS

XII Congreso de Historia Agraria. Córdoba, 13, 14 i 15 de març de 2008. Organitza: Sociedad Española de Historia Agraria (SEHA). Els congressos de la *Sociedad Española de Historia Agraria* reuneixen investigadors i professionals de la història agrària i de les societats rurals, i a especialistes d'altres disciplines socials, per debatre durant uns dies a l'entorn de les qüestions historiogràfiques i d'actualitat plantejades en tres sessions plenàries i una sèrie de tallers simultànies. Més informació a: www.seha.info

■ BEQUES I PREMIS

IV Beca Penedès 2008 de Recerca Històrica. Projectes de recerca sobre història referits a l'àmbit territorial del Penedès històric. Convoca: setmanari La Fura i la Fundació Privada Ferrer Sala Freixenet. Dotació: 4000 €. Termini: 14 de març de 2008.

mestall

redacció:
Rosa Congost, Lúcia Donat,
Ricard Garcia, David Moré,
Pere Gifre
Assessor lingüístic: Daniel Ferrer

Per a informació i inscripcions:

Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines

Pl. de Sant Josep, 1
Arxiu Històric de Girona
17004 GIRONA
Tel. 972 22 55 00

www.ddgi.cat/historiarural/

Podeu enviar-nos textos o suggeriments a: mestall@ddgi.cat
Periodicitat: semestral.

Impressió: Palahí Arts Gràfiques
Dipòsit legal: GI-731-1999